

ΑΓΓΕΛΟΥ Π. ΜΑΤΘΑΙΟΥ

Ὀλίγα περὶ τῆς ἐπιγραφῆς τῶν πωλητῶν τῆς περιουσίας τῶν Τριάκοντα

Τὸ τεμάχιο, τὸ ὁποῖο σώζει τὴν κεφαλίδα τῆς ἐπιγραφῆς τῶν πωλητῶν τῆς περιουσίας τῶν Τριάκοντα¹ σύγκειται ἀπὸ τρία συναρμοζόμενα θραύσματα (εἰκ. 1). Τὸ πρῶτο ἐδημοσίευσε ὁ B. D. Meritt, *Hesperia* 30 (1961) 243-244, ἀρ. 40· τὰ δύο ἄλλα θραύσματα προσέθεσε ὁ M. B. Walbank, *Hesperia* 51 (1982) 75-79. Ὁ ἴδιος στηριζόμενος στὰ ἐν συνόλῳ ἐννέα σωζόμενα θραύσματα, τὰ ὁποῖα ἐπαναδημοσίευσε ἢ ἐδημοσίευσε,² συνήγαγε ὅτι προέρχονται ἀπὸ ἓνα μνημεῖο ἀποτελούμενο ἀπὸ ἀρκετὲς στήλες, τὸ ὁποῖο εἶχε ἰδρυθῆ στὴν Ἀγορά.³

Παραθέτω τὸ κείμενο τῶν πέντε πρώτων στίχων τοῦ προαναφερθέντος τεμαχίου κατὰ τὴν ἔκδοση τοῦ Walbank.

Εὐθύμαχ[ο]ς ΑΛΚ[- - - - - c. 14- - - - - ἐγραμμάτ]-
ευε· ἐπὶ τῆς Α[ι]γηίδος ἐβ[δόμης πρυτανείας]- - - - - c. 28 - - - - -]
[.]αι ἀπέδ[ον]το ἐπὶ [Μ]ίκωνος ἄρ[χοντος - - - - - c. 36 - - - - -]
[.]ατος Πλωθε[ιεύς] ἐγραμμά[τευε]· τῶν Τριάκοντα [- - - - - 82 - - - - -] στοιχ. 120?
5 [πέ]ντε ἔτεσιν η[.]...] τ[ῶ]ν ὀλι[γαρχῶν] ΤΟΜΜΕΡΟΣ [- - - - - 85 - - - - -]

Σχόλια

5 τ[ῶ]ν ὀλι[γαρχῶν]· ἡ συμπλήρωσις μὲ ἐξένισε ἰδιαιτέρως. Ἡ λέξις ὀλιγάρχης ἐμφανίζεται στοὺς ὑστέρους χρόνους, βλ. Διον. Ἀλικ. *Ant. Rom.* 11, 15.1, 39.3, 43.41, 46.5· ἐπίσης τὸ λῆμμα τοῦ LSJ⁹ s.v. ὁ ἐν ὀλιγαρχία ἄρχων, εἷς τῶν δεκάρχων (*oligarch, of the decemviri*).

Ἡ μαρτυρούμενη τὴν ἐποχὴ τῆς ἐπιγραφῆς (τέλη τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.) λέξις ποὺ ἀποδίδει τὴν σημασίαν τοῦ ἐμπορουμένου ἀπὸ ὀλιγαρχικῆς ιδέας εἶναι οἱ ὀλίγοι, βλ. Θουκ. 3, 47.2: νῦν μὲν γὰρ ὑμῖν ὁ δῆμος ἐν πάσαις ταῖς πόλεσιν εὖνους ἐστί, καὶ ἡ οὐ ξυναφίσταται τοῖς ὀλίγοις ἢ, ἐὰν βιασθῆ, ὑπάρχει τοῖς ἀποστήσασσι πολέμιος εὐθύς, καὶ τῆς ἀντικαθισταμένης πόλεως τὸ πλῆθος ζύμμαχον ἔχοντες ἐς πόλεμον ἐπέρχεσθε· 3, 74.2: γενομένης δὲ τῆς τροπῆς περὶ δειλην ὄψιαν, δείσαντες οἱ ὀλίγοι μὴ αὐτοβοεῖ ὁ δῆμος τοῦ τε νεωρίου κρατήσκειν ἐπελθῶν καὶ σφᾶς διαφθείρειεν, ἐμπιπρᾶσι τὰς οἰκίας τὰς ἐν κύκλῳ τῆς ἀγορᾶς· 5, 82.2:

Παροξυντικὰ ἐρωτήματα τῆς Γεωργίας Μαλούχου βελτίωσαν τὸ κείμενο· τὰ ἐναπομένοντα σφάλματα βαρύνουν τὸν συντάκτη.

1. Ἡ προσφύης ἀναγνώρισις ὅτι τὰ δημοσιευθέντα ἀπὸ τὸν Meritt θραύσματα ἀνήκουν στὴν ἐπιγραφὴ τῶν πωλητῶν τῆς περιουσίας τῶν Τριάκοντα ὀφείλεται στὸν D. M. Lewis, βλ. τὸ ἄρθρο του *After the Profanation of the Mysteries* στὸν τόμο *Ancient Society and Institutions. Studies presented to V. Ehrenberg on his 75th birthday*, Oxford 1966, 177-191, ἐιδικῶς σελ. 179· ἀπὸ τὸν M. K. Langdon ἀπεδόθη ἐκ παραδρομῆς στὸν Walbank, *Agora* XIX P2, σελ. 74.

2. *Hesperia* 51 (1982) 74-98.

3. *Ἐνθα ἄνωστ.* 74.

Walbank (σελ. 75 καὶ 77) ὑπολόγισε τὸ μῆκος τοῦ 1ου στίχου σὲ 34 περίπου γράμματα, τοῦ 2ου σὲ περ. 62, τοῦ 3ου σὲ περ. 65,⁵ καὶ τὸ στοιχηδὸν τῶν στίχ. 4-5 σὲ περ. 120 γράμματα. Ἐπίσης προέκρινε (σελ. 77) τὴν ἀποκατάσταση τῆς στήλης μὲ τέσσερις *σελίδες* (columns) πωλήσεων.

2 ε[- -πρυτανείας- -]· ὁ Walbank ἐπρότεινε τὴν μεταγραφὴ καὶ τὴν συμπλήρωση ἐβ[δόμης] στὸ κείμενο. Στὰ σχόλια (σελ. 76) περιέγραψε τὸ σωζόμενο ἴχνος τοῦ γράμματος μετὰ τὸ Ε («though the vertical stroke is clear, the rest of the second letter of... is badly abraded»), ἐξέτασε τὴν πιθανότητα συμπληρώσεως ἐν[άτης] ἢ ἐκ[της] καὶ κατέληξε μετ' ἐπιχειρημάτων στὴν πρώτη λύση. Στηριζόμενος στὸ νέο ἀπόγραφο καὶ στὸ σχεδιογράφημα δὲν ἀποκλείω τὴν συμπλήρωση ἑνὸς τῶν τριῶν τακτικῶν ἀριθμητικῶν κλίνοντας πάντως ἐλαφρῶς πρὸς τὰ βραχύτερα λόγῳ τοῦ ὑπολογιζομένου μήκους τοῦ 3ου στίχου (βλ. κατωτ.).

Τὸ ρῆμα ἀπέδ[ον]το (στίχ. 3) καθιστᾶ βέβαιον ὅτι τὸ ὑποκείμενο εἶναι οἱ *πωληταί*· τοῦτο προκύπτει εὐθέως ἀπὸ τὰ ἀκόλουθα δύο χωρία τῆς *Ἀθηναίων πολιτείας*· 47.2: καὶ τὰς οὐσίας τῶν ἐξ Ἀρείου πάγου φευγόντων καὶ τῶν ἄλλ[ων]⁶ ἐναντ[ίον τῆς β]ουλῆς πωλοῦσιν (sc. οἱ πωληταί)... καὶ 47.3: ἀναγράφουσι δὲ καὶ τὰ χωρία καὶ τὰς οἰκίας τὰ[πο]γρα[φ]έντα καὶ πραθέντα ἐν τῷ δικαστηρίῳ· βλ. ἐπίσης τὶς ἐπιγραφὲς τῶν *πωλητῶν Agora XIX P 5.1-8*: ἐπὶ Πολυζήλο ἄρχοντος πωληταί... (nomina proletarum sequuntur) οἷς Ἐξήκεστος Κοθ[ω]κίδης ἐγραμμάτευεν τάδε ἀπέδοντο παραλαβόντες παρὰ τῶν ἑνδεκα· καὶ *Agora XIX P 40.1-2*: πωληταί οἱ ἐπὶ Ἀναξικράτους ἄρχοντος - -] | μέταλλα τάδε ἀπέδοντο [ἐπὶ τῆς - -]·

Στὰ καθήκοντα τῶν ἑνδεκα ἐν σχέσει πρὸς τὴν διαδικασία τῆς πωλήσεως τῶν δημευθειῶν περιουσιῶν ἀναφέρεται ἡ *Ἀθ. πολ.* 52, 1: καθ[ισ]τάσι δὲ καὶ τοὺς ἑνδεκα κλήρω, τοὺς ἐπιμελησομένους τῶν ἐν τῷ δεσμοτηρ[ί]ῳ... καὶ τὰ ἀπογραφόμενα χωρία καὶ οἰκίας εἰσάξοντας εἰς τὸ δικαστήριον, καὶ τὰ δόξαντα δ[ημ]όσια εἶναι παραδώσοντες τοῖς πωληταῖς... καὶ τεκμηριώνονται καὶ ἀπὸ τὸ μὸλις παρατεθὲν χωρίον τῆς ἐπιγραφῆς τῶν *πωλητῶν Agora XIX P 5.1-8*. Κατὰ συνέπειαν ἢ συμμετοχὴ τῶν στὴν πώληση τῶν περιουσιῶν τῶν *Τριάκοντα* πρέπει νὰ θεωρῆται βέβαιη· οἱ ἑνδεκα θὰ ἀναφέρονταν στὸ κενὸν τοῦ 2ου στίχου μετὰ τὴν λέξι [- - πρυτανείας - -]·

2-3 Τὸ μῆκος τῶν στίχων αὐτῶν προσδιορίζεται, πιστεύω, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τὸ κενὸν τοῦ 3ου· ἐκεῖ μετὰ τὴν ἀναφορικὴ ἀντωνυμία οἷς, ποὺ θὰ εἰσήγαγε τὴν πρόταση, θὰ ἦτο ἀναγεγραμμένο τὸ ὄνομα καὶ τμήμα τοῦ πατρωνυμικοῦ τοῦ γραμματέως τῶν *πωλητῶν*. Ὡστε τὰ γράμματα τοῦ στίχου⁷ θὰ ἦσαν περὶ τὰ 60· θεωρῶ λοιπὸν πιθανώτερο ὅτι οἱ *σελίδες* (columnae) τῶν πωλήσεων ἦσαν τρεῖς.

5. Ὁ Walbank, *ἔνθ. ἀνωτ.* (σημ. 2), 77, συζητεῖ δύο ἀποκαταστάσεις τοῦ στοιχηδόν, μία ἐκτενέστερη καὶ μία βραχύτερη, καὶ ἐπιλέγει τὴν πρώτη (βλ. καὶ τὴν σελ. 75). Στὴν πρώτη δὲν ἔχει ὑπολογίσει τὸ κενὸν μεταξὺ τῆς ἀντωνυμίας καὶ τοῦ τελευταίου τμήματος τοῦ πατρωνυμικοῦ, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν συμπληρούμενο ἀριθμὸ γράμμάτων (σελ. 75), τὸν ὁποῖο ἐπρότεινε (c. 65) γιὰ τὸν στίχο 3 προκύπτει ὅτι στὸ κενὸν μετὰ τὴν πιθανὴν συμπλήρωση [οἱ πωληταί] καὶ τὴν ἀπαραίτητη ἀναφορικὴ ἀντωνυμία [οἷς] θὰ ἦσαν χαραγμένα περίπου 24 γράμματα, πρᾶγμα ἀδύνατον γιὰ τὸ ὄνομα (τὰ δύο μακρότερα Ἀττικὰ ὀνόματα εἶναι 14 γράμματα) καὶ τὸ πρῶτο μέρος τοῦ πατρωνυμικοῦ.

6. Ὑπὸ τὴν ἀντωνυμία ἄλλων ὑποδηλοῦνται πολῖτες, τῶν ὁποίων γιὰ διαφόρους λόγους, καὶ πολιτικούς, οἱ περιουσίες ἐδημεύθησαν καὶ ἐπωλήθησαν, ὅπως στὴν προκειμένη περίπτωση τῶν *τριάκοντα* καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐν *ὀλιγαρχία ἀρξάντων*. Ὁ P. J. Rhodes, *A Commentary on the Aristotelian Athenaiion Politeia*, Oxford²1993, 554-555, διερωτᾶται γιὰ ποιὸν λόγον οἱ ἐξ Ἀρείου πάγου φεύγοντες διακρίνονται ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ βεβαίως ὡς παλαιότερη ἐπιγραφικὴ μαρτυρία τοῦ ἔργου τῶν πωλητῶν μνημονεύει ἐκείνην τῶν *Ἀττικῶν στηλῶν*.

7. Ἡ πιθανὴν συμπλήρωσις [οἱ πωληταί] καὶ ἡ ἀπαραίτητη ἀναφορικὴ ἀντωνυμία [οἷς], εἰς δὲν ἦταν καὶ κάτι ἄλλο χαραγμένο, πρᾶγμα, καθὼς νομίζω, ὀλίγον πιθανόν, ἀφήνουν μέγιστο ἐπιτρεπτὸ κενὸν 20 γράμμάτων γιὰ

Προτείνω ακόλουθως την ἐξῆς συμπλήρωση στους στίχους 2-3: [τάδε παρέλαβον παρὰ τῶν ἔνδεκα | κ]αὶ ἀπέδ[ον]το ἐπὶ [Μ]ίκωνος ἄ[ρχοντος πωληταὶ οἷς ὁ δεῖνα - - -]. τὴν συμπλήρωση ἐστήριξα στὰ παρατεθέντα ἄνωτ. χωρία *Agora XIX P 5.1-8* καὶ *P 40.1-5*. Ὑπὸ τὴν ἀντωνυμία [τάδε] νοοῦνται οἰκίαι καὶ ἄλλα ἀκίνητα (*χωρία, κῆποι, κλπ.*)⁸ τῆς *φανερᾶς οὐσίας* τῶν *Τριάκοντα* καὶ τῶν λοιπῶν ἀρξάντων ἐν ὀλιγαρχία.

ἐπὶ [Μ]ίκωνος ἄ[ρχοντος]. ἐπειδὴ τὸ ὄνομα τοῦ ἐπωνύμου ἄρχοντος βρίσκεται στὴν κεφαλίδα τοῦ καταλόγου τῶν *πωλητῶν* καὶ ἀκολουθεῖ τὴν ἀναγραφή στὸν 1ο στίχο τοῦ γραμματέως τῆς βουλῆς, προκύπτει ὅτι ἡ πώλησις τῶν περιουσιῶν ἄρχισε ἓνα ἔτος μετὰ τὴν *διαλλαγὴν*, ἡ ὁποία συμφώνως πρὸς τὴν *Ἀθ. πολ.* 39, 1: ἐγένοντο δ' αἱ διαλύσεις ἐπ' Εὐκλείδου ἄρχοντος κατὰ τὰς συνθήκας τάσδε.⁹

4 [-..]ατος Πλωθε[ιεύς] ἐγραμμά[τευε]. ἡ κατάληξις -ατος ἀνήκει στὸ πατρωνυμικὸ τοῦ γραμματέως τῶν *πωλητῶν*. θὰ προηγοῦντο (βλ. ἄνωτ.) ἡ ἀναφορικὴ ἀντωνυμία καὶ τὸ ὄνομα τοῦ γραμματέως ἀκολουθούμενο ἀπὸ τὸ πρῶτο τμήμα τοῦ πατρωνυμικοῦ, πρβλ. *Agora XIX P 5.1-8*: ἐπὶ Πολυζήλο ἄρχοντος πωληταί... οἷς Ἐξήκεστος Κοθ|ωκίδης ἐγραμμάτευεν. Βεβαίως στὴν ἐξεταζόμενη ἐπιγραφή λόγῳ τοῦ μήκους τῶν στίχων (περὶ τὰ 60 γράμματα, βλ. ἄνωτ.) πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὅτι ἦτο ἀναγεγραμμένο καὶ τὸ πατρωνυμικὸ τοῦ γραμματέως.

τῶν Τριάκοντ[α]. προτάσσονται τὰ τῆς πώλησεως τῶν περιουσιῶν τῶν *Τριάκοντα*. στὸν κατάλογο τῶν *πωλητῶν* θὰ ἦσαν ἀναγεγραμμένες οἱ περιουσίες καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐν ὀλιγαρχία ἀρξάντων, τῶν δέκα, τῶν ἔνδεκα, καὶ τῶν ἐν Πειραιεῖ δέκα ἀρξάντων, ὅπως συνάγεται ἀπὸ χωρία περὶ τῶν ἐξαιρουμένων ἀπὸ τὴν ἀμνηστία, βλ. Ξεν. *Ἑλλ.* 2, 4.38: οἱ δὲ διήλλαξαν ἐφ' ᾧτε εἰρήνην μὲν ἔχειν ὡς πρὸς ἀλλήλους, ἀπιέναι δὲ ἐπὶ τὰ ἑαυτῶν ἕκαστον πλὴν τῶν τριάκοντα καὶ τῶν ἔνδεκα καὶ τῶν ἐν Πειραιεῖ ἀρξάντων δέκα· ἐπίσης *Ἀθ. πολ.* (39, 6): τῶν δὲ παρεληλυθότων μηδενὶ πρὸς μηδένα μνησικακεῖν ἐξεῖναι, πλὴν πρὸς τοὺς τριάκοντα καὶ τοὺς δέκα καὶ τοὺς ἔνδεκα καὶ τοὺς τοῦ Πειραιέως ἄρξαντας... Στὰ θραύσματα τῆς ἐπιγραφῆς σώζεται ἡ κεφαλὴ τῶν περιουσιῶν τῶν ἔνδεκα, βλ. *Hesperia* 51 (1982) 82-83, stele III.9 ([τῶ]ν ἔνδεκα).¹⁰ δυστυχῶς τῶν ἄλλων ὄχι, καὶ δὲν μπορεῖ νὰ εἰπῆ κανεὶς ἐὰν ὁ Ξενοφῶν ὀρθῶς δὲν

τὸ ὄνομα τοῦ γραμματέως (ὑπολογιζομένου στὸν μεγίστο δυνατό ἀριθμὸ τῶν 14 γραμμάτων) καὶ τὸ πρῶτο τμήμα τοῦ πατρωνυμικοῦ του (ἐπίσης μακρό· 6 γράμματα).

8. Βλ. *Hesperia* 51 (1982) 82-83, stele III.15 (κῆπον)· σελ. 88, stele V.5 (χωρίον). Ἀτυχῶς στὶς ἐπιγραφές, ὅπου ἀναφέρονται τὰ δύο αὐτὰ ἀκίνητα, δὲν σώζεται οὔτε ἡ τιμὴ πώλησεως οὔτε οἱ ἀντίστοιχες *καταβολαί*. ἐὰν στὴν σελ. 85, stele IV.4-11 τὸ ἀναγραφόμενο μέτρο (πλήθρα IIII) ἀφορᾷ στὴν ἔκταση τῆς πωληθείσης περιουσίας, καὶ ὄχι σὲ ἐκείνην τῆς γειτονευούσης *βορρᾶθεν* τοῦ Κηφισοδώρου), τότε ἡ ἀκίνητη περιουσία περιλαμβάνει, ἢ ἀποκλειστικῶς εἶναι ἕκτασις γῆς (*οἰκόπεδον, ἀγρός*), καὶ ὄχι συνοικία κατὰ τὴν συμπλήρωση-. Ἀτυχῶς ἐδῶ δὲν σώζεται ἡ τιμὴ τῆς *καταβολῆς*. Ὡστε καὶ στίς τρεῖς μνημονευθεῖσες περιπτώσεις δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ εἰπῆ ἀσφαλῶς ἐὰν ἴσχυε ἡ μνημονευόμενη στὴν *Ἀθ. πολ.* 47, 3 ὑποχρέωσις τῶν ἀγοραστῶν δημευμένης ἐγγείου περιουσίας νὰ ἀποπληρώσουν τὴν ἀξία πώλησεως τῶν *οἰκιῶν* ἐντὸς πέντε ἐτῶν, ἐνῶ τῶν *χωρίων* ἐντὸς δέκα ἢ καὶ γιὰ τίς δύο κατηγορίες τὸ χρονικὸ ὄριο στὰ τέλη τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. ἦταν τὰ πέντε ἔτη, ὅπως ἐπρότεινε ὁ Walbank, ἐνθ. ἄνωτ., σελ. 97.

9. Ὁ Ξεν., *Ἑλλ.* 2, 4.39, δὲν μνημονεύει τὸ ἔτος, κατὰ τὸ ὁποῖο ἔγιναν οἱ *διαλλαγαί*, ἀλλὰ προκύπτει ἀπὸ τὴν ὅλη διήγησή του· βλ. καὶ τὸν χρονολογικὸ πίνακα τοῦ P. Krentz, *Xenophon Hellenika II.3.11-IV.2.8*, Warminster 1995, 10.

10. Τὴν συμπλήρωση μόνου τοῦ ὀριστικοῦ ἄρθρου καὶ τὴν ἀπόδοσις τῆς ἀναγραφῆς στὴ κεφαλίδα τῶν οἰκιῶν τῶν ἔνδεκα ἐπρότεινε ὁ Lewis, ἐνθ. ἄνωτ. (σημ.1), 179.

μνημονεύει τοὺς δέκα ἢ πρόκειται περὶ παραλείψεως.¹¹ Ἡ εὕρεσις στὸ μέλλον νέων θραυσμάτων τῆς ἐπιγραφῆς ἴσως ἐπιτρέψει ἀσφαλῆ ἀπάντησι.

4-5 Τὸ Ν (τῆς λ. ἔτεσιν) τοῦ 5ου στίχου ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ Ε (τοῦ δημ. Πλωθε[ιεύς]) τοῦ 4ου καὶ τὸ Τ (τῆς καταλήξεως -]τά) τοῦ 5ου πρὸς τὸ Γ (τοῦ ρ. ἐγραμμά[τευε]) τοῦ 4ου στίχου. Ὡστε εἶναι ἐμφανές ὅτι μεταξὺ τῶν γραμμάτων Ν (τῆς λ. ἔτεσιν) καὶ Τ (τῆς καταλήξεως -]τα) τοῦ 5ου στίχου ἦσαν χαραγμένα 5 γράμματα καὶ ἀφαιρουμένου τοῦ σωζομένου μετὰ τὸ Ν ἐλλιπῶς γράμματος (δηλαδὴ τῆς καθέτου κεραίας) μόνον τέσσερα. Πιστεύω λοιπὸν ὅτι ἡ συμπλήρωσις τῆς προθέσεως [κα]τὰ εἶναι ἀσφαλῆς.

4 fin.-5 in. [ἐν | πέλ]γτε ἔτεσιν· γιὰ τὴν συμπλήρωσι τῆς προθέσεως πρβλ. *Αθ. πολ.* 47, 3: ἀναγράφουσι δὲ (sc. οἱ πωληταί)¹² καὶ τὰ χωρία καὶ τὰς οἰκίας τὰ[πο]γρα[φ]έντα καὶ πραθέντα ἐν τῷ δικαστηρίῳ· καὶ γὰρ ταῦτα οὔτοι πωλ[οῦσιν· ἔστι] δὲ τῶν μὲν οἰκιῶν ἐν ε' ἔτεσιν ἀνάγκη τὴν τιμὴν ἀποδοῦναι, τῶν δὲ χωρίων ἐν δέκα. Τὸ παρατιθέμενο χωρίον ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὶς ἀναγραφόμενες δόσεις στὰ θραύσματα τοῦ καταλόγου τῶν πωλητῶν καθιστοῦν βέβαιον ἀφ' ἐνὸς ὅτι καὶ ἡ πληρωμὴ τοῦ ποσοῦ τῆς πωλήσεως ἐκάστης οἰκίας τῶν *Τριάκοντα* καὶ τῶν ἄλλων ἀρξάντων ἐν ὀλιγαρχίᾳ ἐγένετο σὲ πέντε ἐτήσιες ἰσόποσες δόσεις (καταβολάς).¹³ Ἀφ' ἐτέρου συνεπάγονται ὅτι στὰ ἐλλείποντα τοῦ 4ου στίχου θὰ ὑπῆρχε ἡ ρήτρα¹⁴ περὶ τῆς ὑποχρεωτικῆς ἀποπληρωμῆς τῆς τιμῆς τῶν οἰκιῶν σὲ πέντε ἔτη, παρόμοια πρὸς τὸ μόλις παρατεθὲν χωρίον τῆς *Αθ. πολ.*, π.χ. --- τὴν τιμὴν ἀποδιδόναι ἐν | πέλ]γτε ἔτεσιν.

Ἀπὸ τὰ σωζόμενα τῶν *Ἀττικῶν στηλῶν* (*IG I³ 421-430*) δὲν γίνεται γνωστὸ ἐὰν ἡ ρήτρα αὐτὴ ἦτο ἤδη σὲ ἐφαρμογῇ,¹⁵ διότι δὲν ἀναγράφονται οἱ ἀγοραστὲς τῶν δημευθεισῶν περιουσιῶν τῶν ἀσεβησάντων περὶ τὰ μυστήρια καὶ τῶν Ἑρμοκοπιδῶν (415-413 π.Χ.).

5 Μετὰ τὸ Ν τῆς λέξεως ἔτεσιν σώζεται τὸ μεγαλύτερο τμήμα καθέτου κεραίας.

τ[ῶν κα]τὰ πόλιν· γιὰ τὴν συμπλήρωσι πρβλ. Ἀριστ. *Ἐκκλ.* 557: ἀπαξαπάντων τῶν κατὰ πόλιν πραγμάτων. Ξεν. *Ἀθην. Πολ.* 3, 2: πολλὰ δὲ περὶ τῶν κατὰ πόλιν ἀεὶ γιγνομένων...· Πλ. *Πολιτικός* 278e ...διὰ παραδείγματος ἐπιχειρεῖν αὐτὴν τῶν κατὰ πόλιν

11. Τὸ ζήτημα συζητᾷ ὁ T. C. Loening, *The Reconciliation Agreement of 403/2 B.C. in Athens* (*Hermes*, Einzelschriften 53), Stuttgart 1987, 41-46.

12. Ὁ Rhodes, *ἐνθα ἀνωτ.* (σημ. 6) 556, εὐστόχως σημειώνει: «this return to the subject of confiscated property, with the note that follows on how purchasers are to make their payments, suggests that A.P. is relying here on clauses in the law which stipulated on what terms payments were to be made and what records were to be made by the poletae» καὶ ἐν συνεχείᾳ γιὰ τὴν μνημονευομένη ὑποχρέωσι τῆς καταβολῆς τῆς πληρωμῆς σὲ πέντε καὶ δέκα ἔτη ἀντιστοίχως παραπέμπει στὰ τότε γνωστὰ θραύσματα τῆς ἐπιγραφῆς τῶν πωλητῶν τῆς περιουσίας τῶν *Τριάκοντα*, ὅπως τὰ ἀνεγνώρισε καὶ τὰ συνέδεσε ὁ Lewis (βλ. ἀνωτ. σημ. 1). Στὰ *Addenda* (σελ. 779) παραπέμπει πλέον στὴν δημοσίευσιν τοῦ Walbank, *Hesperia* 51 (1982) 74-98, ἐπιλέγοντας ὁμοῦς ἀκριβοδικαίως: «following up D. M. Lewis's suggestion and assembling the fragments.»

13. Τὸ ποσὸν ἐκάστης καταβολῆς πολλαπλασιαζόμενο ἐπὶ πέντε δίδει τὴν τιμὴν πωλήσεως τῆς οἰκίας, πρβλ. λόγου χάριν *IG II² 1579.8-15* (*Agora XIX P 2 fr. d col. I.15* (καταβολὴ 82 δρχ.), col. II.13 (τιμὴ 410 δρχ.)). Τὴν ὀρθὴν ἐρμηνείαν τῆς λ. καταβολὴ εἶχε ἤδη στοιχειοθετήσει ὁ B. D. Meritt, *Hesperia* 4 (1935) 571 καὶ τὴν συμβολὴν τοῦ ἐπεσήμανε ὁ Lewis, *ἐνθα ἀνωτ.* (σημ. 1), 188, σημειώνοντας: «but in the texts which we have suggested belong to the Thirty and the Eleven, the partial down-payments are normal» παραπέμποντας (σημ. 71) στὸ ἄρθρον τοῦ Meritt. Ὁ Walbank υἰοθετώντας σιωπηλῶς τὴν γνώμην τῶν δύο ἐρευνητῶν, βλ. *Hesperia* 51 (1982) 81, τὸ σχόλιον ὑπὸ τὸν στίχ. 7, ἀπὸ τὸ ποσὸν τῆς καταβολῆς ὑπελόγησε τὴν μὴ σωζόμενη (στίχ. 4) τιμὴν τῆς πωλήσεως τῆς οἰκίας· βλ. καὶ τὴν σελ. 97, που παραθετεῖ πίνακα τῶν τιμῶν πωλήσεως, τῶν φόρων (*ἐπωνίων*) καὶ τῶν καταβολῶν· πρβλ. καὶ τὴν σελ. 79 ὑπὸ τὸν στίχ. 13.

14. Ἡδη τὸ ἔχει παρατηρήσει ὁ Walbank, βλ. *ἐνθα ἀνωτ.* (σημ. 2), 77, ὁ ὁποῖος καὶ ἔχει προτείνει ἀνάλογον συμπλήρωσιν.

15. Ἐγραψα (ἀνωτ. σημ. 12) ὅτι ὁ Rhodes ἀπέδωσε σὲ προϋπάρχοντα νόμο τὰ ἀναφερόμενα ἀπὸ τὴν *Αθ. πολ.* στὴν ὑποχρεωτικὴ ἀποπληρωμὴ τοῦ ποσοῦ τῆς πωλήσεως ἐντὸς πέντε καὶ δέκα ἐτῶν ἀντιστοίχως.

θεραπείαν τέχνη γνωρίζειν...¹⁶ Στην αναγραφή λοιπὸν τῶν πωληθεισῶν οἰκιῶν θὰ προετάσσοντο αὐτὲς τῆς πόλεως.¹⁷

[-]τομ μέρος· προτείνω τὴν συμπλήρωση: [τὸ πρῶ]τομ μέρος [ἔχει ἢ πόλις], πρβλ. *Agora XIX P 5.36-37*: τοῦτο τὴν προκαταβολὴν τὸ πέμπτον | μέρος ἔχει ἢ πόλις καὶ τὰ ἐπώνια καὶ τὰ κηρύκεια. Στην προκειμένη περίπτωση, ἐφ' ὅσον τὸ ποσὸν τῆς πωλήσεως κατεβάλλετο ἀπὸ τοὺς ἀγοραστὲς σὲ πέντε ἰσόποσες δόσεις (*καταβολάς*, βλ. ἄνωτ.),¹⁸ ἤδη τὸ πρῶτο ἔτος (ἐπὶ Μίκωνος ἄρχοντος) ἢ πόλις θὰ εἶχε εἰσπράξει τὴν πρώτη καταβολὴ τῶν κατὰ τὴν πόλιν πωληθεισῶν οἰκιῶν.

Ἐν κατακλείδι πρέπει νὰ τονισθῇ ὅτι, ἐὰν καὶ σώζονται μόνον ὀλίγα θραύσματα τῆς ἐπιγραφῆς τῶν πωλητῶν τῆς περιουσίας τῶν *Τριάκοντα*, παρέχουν πολύτιμα στοιχεῖα, τὰ ὅποια ἔρχονται νὰ συμπληρώσουν καὶ νὰ φωτίσουν τὰ ὅσα ἐλάχιστα ἦσαν γνωστὰ σχετικῶς ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς.¹⁹ Νέο, ἱκανοῦ μεγέθους, τεμάχιο, τοῦ ὁποίου ἢ δημοσίευσίς ἔχει καθυστερήσει ἐπὶ μακρὸν, ὄχι ἐξ αἰτίας τῶν συγγραφέων,²⁰ προσκομίζει σημαντικὰ στοιχεῖα.

Τέλος, ἢ ἀσφαλῆς χρονολόγησις τῆς ἐπιγραφῆς στὸ ἔτος τοῦ Μίκωνος (402/1) ἐν συνδυσμῷ α) πρὸς τὸ ἔτος τοῦ Εὐκλείδου (403/2), κατὰ τὸ ὅποιο συμφώνως πρὸς τὴν Ἀθηναίων πολιτεία (39, 6) ἔγιναν οἱ *διαλύσεις*,²¹ β) πρὸς τὸ ψήφισμα ὑπὲρ τῶν ἠρώων τῆς Φυλῆς²² καὶ γ) πρὸς ἐκεῖνο ὑπὲρ τῶν μετοίκων τῶν *συγκατελθόντων ἀπὸ Φυλῆς καὶ συμμαχεσασμένων τὴν μάχη Μουνυχίασι* (*JG Π² 10*),²³ τὰ ὅποια χρονολογοῦνται ἐπὶ Ξεναϊέτου ἄρχοντος (401/0) ὑποδεκνύουν τὴν διάρκειά τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς δημοκρατίας.

16. Πρβλ. ἐπίσης *Agora XIX P 17.25*: οἱ [δήμ]αρχοὶ ἀπέγ[ραψαν τῶν ἐμ π]όλει· ἢ μεταγραφὴ τοῦ ὀριστικοῦ ἄρθρου οἱ καὶ τῆς λέξεως πόλει, καθὼς καὶ ἢ συμπλήρωσις [τῶν ἐμ] εἶναι τοῦ ὑπογραφομένου· – στηρίζονται στὸ κατὰ πολὺ βελτιωμένο κείμενο τῆς ἐπιγραφῆς *Agora XIX P 17*, τὸ ὅποιο παρουσίασε ὁ Dr. S. Prignitz στὸ φροντιστήριον ὑπὸ τὸν τίτλον *Quintus dies epigraphicus Berolino-Hamburgensis*, ποὺ διοργάνωσαν στίς 8.12.23 οἱ Kl. Hallof καὶ K. Harter-Uiborui στὴν ἔδρα τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βερολίνου–. Εἶναι προφανὲς ὅτι ἐδῶ ἢ σημασία τῆς λέξεως πόλις δὲν εἶναι ἀκρόπολις (πρβλ. τὸ γνωστὸ χωρίον τοῦ ἱστορικοῦ 2, 15.4: τὸ δὲ πρὸ τοῦ ἢ ἀκρόπολις ἢ νῦν οὔσα πόλις ἦν καὶ τὸ ὑπ' αὐτὴν πρὸς νότον μάλιστα τετραμμένον), ἀλλὰ ἢ ἐντὸς τῶν *τειχῶν πόλις*, βλ. Θουκ. 6, 61.2: καὶ τινα μίαν νύκτα καὶ κατέδαρθον ἐν Θηραϊῶ τῶ ἐν πόλει ἐν ὄπλοις· καὶ 1, 93.2: μείζων γὰρ ὁ περίβολος πανταχῆ ἐξήχθη τῆς πόλεως, καὶ διὰ τοῦτο πάντα ὁμοίως κινουῦντες ἠπείγοντο· πρβλ. ἐπίσης 1, 126.6 καὶ 8, 67.2.

17. Ὁ Lewis, ἐνθ. ἄνωτ. (σημ. 1), 186, ἀναφερόμενος στίς πωλήσεις τῶν περιουσιῶν τῶν *ἀσεβησάντων περὶ τὰ μυστήρια καὶ τῶν περὶ τοὺς Ἐρμᾶς* παρατήρησε ὅτι «the poleitai began with the furniture and what they could find in town houses.»

18. Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ ἀναγραφόμενον στὸν στίχον 14 τῶν θραυσμάτων *abc* (*Hesperia* 51, 1982, 75-76): [καταβολή] τὸ ἐνιαυτὸ ἐκάστο [...]· τὴν πλήρη, ἐπεξηγηματικὴ ἀναγραφή ἔχει ἤδη ἐπισημάνει ὁ Walbank, σελ. 79 ὑπὸ τὸν στίχον 13.

19. Λυποῦμαι νὰ εἰπῶ ὅτι ἢ πραγματεύσεσις τῆς ἐπιγραφῆς ἀπὸ τὸν Loening, *The Reconciliation Agreement of 403/2 B.C. in Athens*, 64-67, εἶναι ἀτυχής.

20. Οἱ ἀρχαιολόγοι, κυρίως Μαρία Πλάτωνος καὶ Ἐλένη Ασημάκου, οἱ ὅποιες ἐμελέτησαν τὴν ἐπιγραφὴν καὶ τὴν δημοσιεύσαν, παρουσίασαν δημοσίως, κατόπιν προσκλήσεως, τὰ πορίσματα τῆς ἐργασίας τους, ἤδη τὸ 2018 καὶ τὸ 2023, σὲ δύο ἐπιστημονικὰ συμπόσια ποὺ ὀργάνωσαν τὰ ἔτη αὐτὰ ἀπὸ κοινού ἢ Ἑλληνικὴ Ἐπιγραφικὴ Ἑταιρεία καὶ τὸ Ἐπιγραφικὸ Μουσεῖο. Τὶς εὐχαριστοῦμε θερμότερα καὶ ἀπὸ τὴν θέση αὐτή.

21. Βλ. καὶ τὸν χρονολογικὸν πίνακα τοῦ καθεστῶτος τῶν *Τριάκοντα* μέχρι τῆς πτώσεώς των ποὺ κατήρτισε ὁ P. Krentz, *The Thirty at Athens*, Ithaca 1982, 152, καὶ τὴν συζήτησιν περὶ τῆς χρονολογήσεως τῆς *διαλλαγῆς*, 102-108. Τὸ ζήτημα τῆς χρονολογήσεως ἐκθέτει καὶ ὁ Loening, ἐνθ. ἄνωτ. (σημ. 11), 21-22.

22. Βλ. τὴν νέα ἔκδοσιν τῆς ἐπιγραφῆς μετὰ τὴν προσθήκην νέου θραύσματος· Γεωργία Ε. Μαλούχου, Τὸ ἐνεπίγραφο βᾶθρον τῶν ἀπὸ Φυλῆς τῶν δῆμον καταγαγόντων (*SEG* 28, 45), *HOPOS* 22-25 (2010-13) 115-144 καὶ τῆς ἰδίας, *The Restoration of Athenian Democracy in 403: New epigraphic Evidence*, *Γραμματεῖον* 4 (2015) 89-98.

23. Βλ. τὴν νεώτερη ἔκδοσιν ἀπὸ τὸν M. J. Osborne, *Naturalization in Athens*, Brussel 1981, D6.

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

1. Στὸν 9ο στίχο τῶν θραυσμάτων *abc* τῆς ἐπιγραφῆς τῶν πωλητῶν, *Hesperia* 51 (1982) 75 [*Agora* XIX P2] δίδεται τὸ ἐξῆς κείμενο:

[ν Βόη]θος : νοτόθεν δὲ ΑΠΟΧΟΠΑΝ[.]

Τὸ ἴχνος τοῦ ὑποστίκτου Ν, τοῦ τελευταίου σωζομένου γράμματος τοῦ στίχου, περιέγραψε ὁ Walbank (σελ. 78) ὡς ἐξῆς: «At the right edge the bottom of the left hasta of nu is preserved.»

Τὰ μὴ μεταγραφέντα πιθανώτατα θὰ ἀνῆκαν στὸ ὄνομα ἰδιοκτητοῦ γειτονευούσης ἰδιοκτησίας νοτόθεν τῆς πωληθείσης περιουσίας τοῦ ἐκ τῶν Τριάκοντα Εὐμάθους Φαληρέως.

Ἡ αὐτοψία τῆς Βούλας Μπαρδάνη ἀπέφερε τὰ ἐξῆς:

[. . .].ος : νοτόθεν δὲ Ἐποχο Πα[⁻¹⁻²].

Τοῦ γράμματος πρὸ τῶν ΟΣ διακρίνονται ἴχνη, ποὺ ἀνήκουν σὲ Δ ἢ Σ. Τοῦ τελευταίου σωζομένου γράμματος τοῦ στίχου διακρίνεται τὸ κατώτερο τμήμα καθέτου κεραίας.

Τὸ σπάνιο ὄνομα Ἐποχος προέρχεται ἀπὸ τὸ ἐπίθετο ἔποχος, -ον = ὁ ἐποχούμενος, κυρίως ἐπὶ ἵππου, ἀμάξης ἢ πλοίου (LSJ⁹ s.v.: *mounted upon*, esp. on horses, chariots, and ships)· μαρτυρεῖται δύο μόνον φορές, στὴν Ἄκανθο τῆς Μακεδονίας, βλ. *SEG* 41, 554 (περὶ τὸ 400 π.Χ.) καὶ στὴν Γέλα τῆς Σικελίας σὲ ἐπιτύμβια ἐπιγραφή τοῦ βου αἰ. π.Χ., βλ. Fraser – Matthews, *LGPN* III.A, 150.

Δὲν ἐτόνισα τὸ ὄνομα, διότι δὲν εἶμαι βέβαιος ἐὰν πρέπει νὰ διορθώσῃ²⁴ κανεὶς τὸν χαρακτῆ καὶ νὰ μεταγράψῃ τὸ ὄνομα σὲ ὀνομαστική, Ἐποχο<ς>, ἀκολουθώντας τὸν τύπο τῆς ἀναγραφῆς τῶν ὀνομάτων τῶν ἰδιοκτητῶν περιουσιῶν γειτονικῶν πρὸς τὶς πωληθεῖσες, ἢ νὰ θεωρήσῃ ὅτι πράγματι εἶναι ἀναγεγραμμένη γενική²⁵ ἐννοουμένης τῆς λέξεως οἰκία.

Στὴν περίπτωση τῆς ὀνομαστικῆς στὸν 9ο στίχο θὰ ἦσαν χαραγμένα τὰ Πα[αν]· τὰ ὑπόλοιπα τέσσερα γράμματα τοῦ δημοτικοῦ θὰ ἔπρεπε νὰ στριμωχθοῦν σὲ κενὸν δύο γραμμάτων μαζί με τὴν τρίστιγμο στίξη (στίχ. 10): [ιεύς : ἐ]πρίατο, ἐκτὸς ἐὰν τὸ ἰῶτα εἶχε στριμωχθῆ στὸν προηγούμενο στίχο (9ο): Πα[ανι]-· τότε στὸν ἐπόμενον στίχο (10) θὰ ἦσαν στριμωγμένα τρία μόνον γράμματα. Ἐὰν πάλι ἡ γενική εὐσταθῆ, οἱ δυνατὲς συμπληρώσεις εἶναι Πα[ανιῶς : ἐ]πρίατο ἢ Πα[ανιῶς : ἐ]πρίατο. Πάντως δὲ μπορεῖ νὰ ἀποκλεισθῇ κανεὶς καὶ τὴν συντομογραφία.²⁶ Πα[ανι : ἐ]πρίατο.

2. Τὸν χαρακτῆ τῶν θραυσμάτων *abc* ταυτίζω πρὸς τὸν ὀνομαζόμενον *Cutter of IG II² 17*, τοῦ ὁποῦ ἡ δραστηριότης, ὅσο μέχρι στιγμῆς ἔχει διαπιστωθῆ, ἐκτείνεται ἀπὸ τὸ 414/3–386/5 π.Χ., βλ. S.V. Tracy, *Athenian Lettering of the Fifth Century B.C.*, Berlin 2016, 149-180.

24. Βλ. τὸν στίχο 16.

25. Ἐὰν τὸ ὄνομα βρισκόταν ὄντως στὴν γενική, σκέπτομαι μίαν ἄλλη ἐκδοχή, ὀλίγον βεβαίως πιθανή, λόγῳ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν γραμμάτων. Στηρίζεται στὴν ἀπόδοση τῆς καθέτου κεραίας, ὅπως ἐπρότεινε ὁ Walbank στὸ γράμμα Ν (ὑπόστικτο βεβαίως). Μεταγράφω: νοτόθεν δὲ Ἐπόχο παν[δοκεῖον : ἐ]πρίατο. Προϋποθέτει ὅτι στὸ κενὸν (τῆς *σελίδος*) μετὰ Ν ἦσαν χαραγμένα 4 τουλάχιστον γράμματα, πράγμα δύσκολο. Πάντως ὅτι τὸ ὄνομα δὲν συνοδεύεται ἀπὸ δημοτικὸ δὲν συνιστᾷ ἐμπόδιο, πρβλ. τὸν κύριο ἰδιοκτησίας [...]ον στὸν 9ο στίχο, ἐπίσης τὸν *Εζήκεστον*, *Hesperia* 51 (1982) 80, στίχ. 18.

26. Ὡστόσο στίς σωζόμενες ἐπιγραφὲς δὲν ὑπάρχει συντομογραφία ἄλλου δημοτικοῦ.

Ἡ κεφαλίδα τῆς ἐπιγραφῆς τῶν πωλητῶν τῆς περιουσίας τῶν *Τριάκοντα*.
(Φωτ. Β. Ν. Μπαρδάνη).